

Cuprins

<i>Cronologie.....</i>	5
<i>Dilemele autenticității și caruselul afectelor (Alexandru Matei).....</i>	9
Supraviețuirile 4	
<i>Pe vremea cînd nu mă gîndeam la moarte</i>	
Arie și recitativ la Pasternak.....	17
Ziua aceea a austriacului.....	27
O ramură de măslin.....	40
Gamele.....	51
Pe vremea cînd nu mă gîndeam la moarte.....	70
Dispariția Calului	81
Meseria de nuvelist.....	87
La Monj	198
Pampeluna	219
Supraviețuirile 5	
<i>Gârgdunii</i>	
<i>Notă asupra ediției</i>	235
Capitolul I	239
Capitolul II	258
Capitolul III	264
Capitolul IV	293
Capitolul V	334
Capitolul VI	360
Capitolul VII.....	380
Capitolul VIII	390
Capitolul IX	408
Capitolul X	413
Capitolul XI	426
Capitolul XII.....	448

Colecție coordonată de Daniel Cristea-Enache.

© 2014 by Editura POLIROM

Această carte este protejată prin copyright. Reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea prin orice mijloace și sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informațiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsesc penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Foto autor: © Lucian Muntean

www.polirom.ro

Editura POLIROM
Iași, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700506
București, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1, et. 1,
sector 4, 040031, O.P. 53

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României:

COSAŞU, RADU

Opere / Radu Cosașu. – Iași: Polirom, 2008-2014
7 vol.

ISBN 978-973-46-1191-1

Vol. 6: *Supraviețuirile: 4. Pe vremea cînd nu mă gîndeam la moarte,*

5. Gărgăunii / pref.: Alexandru Matei. – 2014. –

ISBN print: 978-973-46-3907-6

ISBN ePUB: 978-973-46-5058-3

ISBN PDF: 978-973-46-5059-0

I. Matei, Alexandru (pref.)

821.135.1-821

821.135.1-94

Printed in ROMANIA

Radu Cosașu

VI

Supraviețuirile

4. Pe vremea când
nu mă gîndeam la moarte
5. Gărgăunii

Prefață de Alexandru Matei

POLIROM
2014

De unde avea adresa mea? Cum o obținuse? Dăduse telefon la slujbă? Vorbise cu Costăchel? Am început să lucrez la un scenariu corespunzător, dar pînă să devină coherent, Georgeta apăru, febrilă, întinzîndu-mi niște buline albe, „pe care să le iei urgent”. Cum de se întorsese atît de repede? Era cu mașina tăticului ei? „Dom'le, iei acum două de astea, la 12 noaptea alte două...” („Dacă rămîii cu mine...”) „...și miine ești nou-născut”. Medicamentele erau din R.F.G., m-am uitat repede la cuvîntul acela infinit, în *Deutschbesprachegegangen*, și i-am repetat: „Dacă rămîii cu mine”. Nu spuse da, nu spuse nu. Se uită, în sfîrșit, în jur, descoperi repede ce era de descoperit – stînd pe scaunul de lîngă studioul meu burdușit de cărți –, nu i se făcu greață de pauperitatea odăiței, trase o broșură de sub stinghia așezămintului meu, era un Jdanov – *Raport asupra revistelor „Zvezda” și „Leningrad”*, o deschise și citi fără menajamente: „Dragei tovarășe Delia de la casierie, de Ziua Femeii – 8 Martie 1952”. Impasibilă, vocea ei cerea totuși o explicație, dar nu i-am dat-o (îmi apăru clar ziua aceea cînd mă dusesem să-i dau broșura casieritei și mi se spusese în așa fel că Delia nu mai e printre noi, că ascunsese carte, ca *Scînteia* în ilegalitate, dar nu o aruncasem, nu știu de ce, deși nici această Delia nu mai apăruse de un deceniu...), nu i-am explicat nimic, ci am întrebat-o dacă a citit vreodată *Raportul asupra revistelor „Zvezda” și „Leningrad”*. Nu, și din nou mă covîrși apăsătoarea și dubla nenorocire a diferenței de vîrstă și de clasă. Am închis pios ochii, hotărît să le ierarhizez o dată și pentru totdeauna, am izbutit (în favoarea politicului) și am înghițit cele două buline *Westgermany machen* (eram păcătos la medicamente de mic) și ea trase un nou bilet de papagal de sub studio. Am deschis un ochi: era *Ce-i de făcut?* al lui Cernîșevski (Ed. „Cartea Rusă”). I-am luat mâna într-a mea, i-am strîns-o ușurel, am început să-i mîngîji, cu obrazul, fusta în carouri, ea accepta delicatele mele și, în tot acest timp, pînă seara tîrziu, mai bine de o oră, m-a ascultat povestindu-i despre Rahmetov și desfășurîndu-i pe larg „teoria egoismului rațional”. Poate că aveam și febră, dar mie mi se păru, întîi de toate, că eram inspirat. Ea nu mă întrerupse decît la urmă, fără să-si descleșteze

degetele dintr-ale mele, dar cu o replică neașteptată, care-mi interzise să-i mai cer a rămîne, mai departe, cu mine:

— Tata mi-a povestit mai frumos cartea asta. El a pus accentul pe iubirea dintre Rahmetov și Olga.

— Așa a pus el accentul?... am murmurat, zdrobit, cu sarcasm mic și neputincios.

Și am lăsat-o să plece.

A doua zi, într-adevăr, nu mai aveam nici un *Temperatur-gesellschaft*, nu m-am dus la slujbă, am boierit toată ziua ca un moșier rus, aşteptând-o să-i spun un sincer *spasiba*. Nu aveam un alt scenariu în cap. Veni, la apusul soarelui. Mă găsi sănătos și-mi ceru să mă îmbrac repede – după ce-mi luă temperatura frunții cu aceeași mînă, apărută însă din mîneca unui alt fiș –, să mă îmbrac repede și să ne facem de cap, în cîstea acestui 36,8. I-am atras atenția că pentru o asemenea aventură ar trebui, mai întîi, să se întoarcă cu spatele, să mă pot îmbrăca; se conformă, rotindu-se, cloșul fișului acoperind mai bine de jumătatea încăperii mele, se postă cu fața la ușă; i-am mai precizat că garderoba mea se găsește la etajul I, la o mătușă, deci ce să fac? Să mă îmbrac cu ce am aici, pe scaun, sau... cum mă vrea? Ridică din umeri, decretând: „Haina nu face pe om!”. Pentru această minunată idee, entuziasmat, am coborât din pat, mi-am tras repede pantalonii de fiecare zi, mi-am pus cămașa, fără s-o închei, și – în picioarele goale, fără să-mi mai pun ciorapi, căci eram prea încintat de ea – am îmbrățișat-o, decent, cu mîna dreaptă, prin surprindere, fără să mă lipesc prea mult de ea, dar suficient pentru a-i șopti, strîngînd-o de gît, cu mîna stîngă:

— Și mai te rog să-ți amintești ce făceai la 15 iunie 1957...

Se smulse – deloc speriată de ceea ce ar fi trebuit, mai coaptă la minte, s-o sperie –, fișul străin frecindu-se de pieptul meu, parfumîndu-l instantaneu, dar hotărît, cu acel „Coty” discret al familiei mele, din care nu mai amețisem de o viață; mă înfruntă, față în față, cu o privire scăpărînd ca un brillant:

— Crezi că n-am să pot? Crezi că n-am să pot?

Coborîram pe scărița de serviciu, eu miroindu-i „Coty”-ul la fiecare mișcare, fără rușine, ca un cîine; pe stradă, mă lăsă

o clipă, în poarta casei traversă și-i spuse șoferului unei „Volgi“ negre, lucind ca un diamant siberian, ceva, ceva destins și amical, după felul cum își pusese piciorul pe scara mașinii, *sans façon*, ca un inginer discutând pe șantier cu șoferul unei basculante; mă întunecai proletar: „Vine cu „Volga“ la mine? Noi, nu, niciodată, noi nu...“. Un 37 se interpuse masiv între mine și ei, după aceea Georgeta se întoarse lîngă mine, „Volga“ demără vesel și puștoaica îmi ceru să o duc la restaurant, declarîndu-mi, precum marile agenții de voiaj, ca eu să vin cu propunerea, de rest se ocupă ea. Nu am avut nimic împotrivă, nu m-am simțit lezat moral și nici viril, am dus-o la Hala Traian, pe jos, la „Zorile roșii“, restaurant mic, bine aprovizionat, care-mi plăcea fiindcă era exact peste drum de un sanatoriu unde, la 13 ani, fusesem operat de apendicită și scăpasem, fără să mor, ușor.

Din prima seară, de la prima comandă, am înțeles că Georgeta nu era mofturoasă, nici simandicoasă, îi plăcea „un grătar“ asortat cu salata de rigoare, dar tot de la primele îmbucături am priceput că-mi voi plăti mesele, aici, la „Zorile roșii“, cu mărturisiri și considerații personale, ea urmînd să tacă și să mă asculte, atentă, fără lirism sau gesturi deplasate; era un pact mutual, o cerere – din partea ei – nerostită, dar bine calculată. Începusem să simt că în toate mișcările ei există un calcul, nu meschin, o premeditate, un plan, să-i spun mai frumos, o voință care nu se declara didactic și, ca la toți suveranii, se subînțelegea și te supunea, dînd contringerii acea dimensiune de plăcere ancestrală care te face să accepți „o regină pe pași“ în locul unui „ulii și porumbeii“, dacă aşa vrea fetița venită din alt cartier, în alei, la onomastica unei verișoare, purtînd o rochiță atât de frumoasă, că puteai lăsa și fotbalul pentru ea. Încit, la „Zorile roșii“, într-o atmosferă sobră, doar cu un viorist și un țambalagiu, i-am povestit – avînd doar grija să nu apar superior sau aluziv, paternalist sau cicâlitor (o dată îmi scăpă această observație mai adîncă decît epica mea, precum că stalinismul are ca vinovătie principală cicâleala, cicâlirea omului nou pe care zicea că vrea să-l construiască... Cicâleala e, și ea, o crimă, nu?) –, i-am povestit deci acest cartier al Halei Traian în care crescusem, iubisem,

văzusem filme și fugisem de acasă. I-l povesteam ca pe o țară străină, aveam realismul ghidului salariat în fața unei turiste tinere, de peste Ocean, fiica unui miliardar. Simțeam – seară de seară – că metafora inițială, a deținutului încurcat cu fata directorului de închisoare, nu mai ține și, dacă eram sincer, trebuia să-o modific, sub presiunea libertății de povestire care mi se acorda ca o libertate de expresie. Ea mă asculta fără efort sau nerăbdare, minca frumos, bine crescută, mă lăsa să întrețin eu con vorbirile cu chelnerul, anumite carențe în serviciu sau în alimentație – știu eu, într-o seară dorise un cașcaval pane și nu aveau cașcaval – nu o scoteau din sărite și nu o mirau, era chiar mai cuminte decât în vitrină; din cînd în cînd își scotea batista din geantă, cu grația unei stîngăcii de vînzătoare la „Bumbăcelul”, care abia îndrăznește să-ți arate că are batistă. Acest gest mi-o deconspira și-mi dădea senzația salutară că vorbesc totuși cu un om din cetatea mea, dotată cu tocilării și mercerii. Cînd își suflă ușor nasul, poveștile mele devineau și mai reci, și mai uscate, ceea ce face bine, în general, unui realist. Perfidia mea era însă aceea – și ea din ce în ce mai calculată – de a nu o întreba nimic despre ea și viața ei, acasă, la Belle Arte. La „Zorile roșii”, din prima seară, această perfidie „a ținut”, dar tot cu aprobarea ei, fiindcă tot din prima seară, la „Mon jardin”, s-a instaurat legea dorită de ea, acolo...

Acolo, la „Monj” – unde ajunseserăm cu un taxi, luat de la Hală, în care nu ne chemase nici un gest necugetat, ținîndu-ne doar de mînă cu degetele strînse unele în altele, ca doi extraterestri care nu știam ce să facem cu un gest uman – găsirăm imediat, în grădina bine populată, o masă cu două scaune de paie, răsărite la un singur clămpănit din degete al unui *maître* care-i surise confidențial Georgetei, o masă aproape de ring, dar ferită totuși de un boschet; aici, ea ridică, băiește, două degete, în formă de V, spre acel *maître* și ne sosiră repede două gîn-fisuri cu alunale respective, în timp ce Șoni, Johnny și, ah, la pian, Jerry, colegul meu de bancă din a 7-a, extraordinar la matematică, nu depășiseră rezonabilul la acea oră a programului; nu mă simțeam chiar depeizat la „Monj”, dar o anumită intimidare mă îndemnă să-i las ei inițiativele. Nu

putea să nu aibă un plan și aici. El apără spontan, din prima seară, și rămase inflexibil pe toată durata celor 7 nopți. El apără – coroborat, de-ajuns de ciudat, cu indicația lui Costăchel, dimineața la slujbă, ca să stau o săptămână să mă documentez în presa comunistă franceză cum se face acolo reclamă, aruncându-mi zilnic pe masă un teanc de *L'Humanité*, de *Lettres Françaises* și chiar *Miroir-Sprint*, pe care le aveam și acasă, dar nu i-am spus nimic față în față cu o asemenea plească – planul deci se contură, de la primele gin-fisuri, în felul următor: după 1 noaptea, în timpul programului vocal susținut de Luminița C..., având ca bază melodia italiană *Il pullover chema idatotu*, ea mă întrebă unele detalii din cele povestite la „Zorile roșii”, bunăoară de ce am fugit de acasă, în '49, cum trăiam la căminul din Gutenberg... N-o mai interesa totul. Trebuia să rămân la subiect – în timp ce ea mă mîngâia pe mînă, să zicem, sau, mai îndrăzneț, pe perciuni („ai să faci cancer la perciuni”, îi tipa la telefon o mătușă de-a mea amantului ei, celebru ipohondru al Capitalei), eu răspunzîndu-i, gestual, cu o tandrețe asemănătoare –, ridicîndu-i meșa de pe obraz, fără să divaghez din povestire, căci totuși era încă atentă.

Chiar din prima seară, am ajuns, aranjîndu-i părul după ureche, s-o mîngîi pe lobul descoperit, ceea ce-i plăcu pe dată și fără nuanțe; odată încheiat recitalul solistei, ne avîntam pe ring, și acolo, în timpul tangourilor și *slow-fax-urilor*, aveam o singură poveste: cum a fost la Salva-Vișeu, la Agnita-Botorca, la Bicaz, pe toate șantierele despre care scrisesem și citise, ca pionieră. O clipă, am crezut că e – ca să zic aşa – într-o ureche, și anume aceea al cărei lob frumos și pufos îl palpam cu o camaraderie derutată. Nu. Își pusese bărbia pe umărul meu și – cu o senzualitate incomparabilă cu a trupului ei, altfel extrem de decent în dans – îmi șoptise că nu vrea de la mine decât poveștile revoluției autentice. Era nebună? Dacă nu era timpită – cum zicea Baudelaire despre orice fată la 18 ani –, atunci era foarte intelligentă. Șoni Imre îmi făcu semn colegial să-i ridic capul de pe umărul meu. „Șoni vrea să-ți spună ceva“, i-am șoptit, și ea îl privi, printre gene, fericită parcă. Rămase aşa, ca lege cît durau tangourile la „Monj“, să-i povestesc despre Salva-Vișeu, dansind și mîngîndu-i urechea, după ce

la „Zorile roșii“ făceam realism crud și „amintiri din copilărie“. În pauza dintre tangouri și *twist*-uri, ne întorceam la masa noastră și acolo îmi povestea ea. Ce? Filmele văzute, acasă, cu taică-su, în cinematograful lor; acest episod se întemeie din a doua seară, cînd – după ce-i povestisem, realmente inspirat, în imagini care țineau de *Noul și Vechiul* al lui Eisenstein, mutarea unui cimitir, de la Secu la Trotuș, în '56, la Bicaz, într-o vară cumplită, cu preoții nădușiți mortal sub odăjdii și șoferii sub valurile de praf – ea îmi spuse, trăgînd din paiul gin-fisului, că la 15 iunie 1957, aşa cum i-am cerut, știa ce a făcut, căci a verificat și pot verifica și eu în ziar: avea deci 14 ani. Da. Seară, taică-su o chemase în sala lor de cinema și o rugase să decidă dacă să dea sau nu drumul la Stan și Bran – *Stan și Bran, studenți la Oxford...* Erau interziși de vreo 8 sau 9 ani, nu? Da. Dar cum să decidă ea? De ce ea, și nu el? Foarte simplu: tatăl ei – era una din glumele lui reușite folosite în cele mai severe ședințe – se lăuda, o auzisem și eu, cu urechile mele, că nu exista cenzor mai bun decît fetița lui, la filmele pentru copii și tineret, „ca să nu spun mai mult“; a pus-o lîngă el, în fotoliu, și i-a zis să se uite bine și să-i spună dacă pionierii pot să vadă acest film; ea nu numai c-a înțeles ce vrea el, dar în timpul proiecției i-a atras atenția că-l mai văzuse o dată, demult, pe la vreo 8 ani, prin '50, cînd fuseseră împreună, la Praga, într-un concediu într-un palat extraordinar, și acolo în fiecare seară, singuri, într-o sală cu oglinzi mari și fotolii adânci, văzuseră numai filme cu Stan și Bran.

— M-a sărutat chiar în timpul proiecției pentru memoria mea, și după aceea, cînd i-am spus că toți pionierii vor înțelege și vor rîde. Asta am făcut pe 15 iunie 1957. Poți verifica! Pe 20 a apărut la grădina „Progresul“...

— Tu mamă n-ai?... a fost tot ce am putut să extrag din mine ca ironie posibilă, pentru a mă feri cît de cît de aceste două explozii fuzionate într-una, dar bună: intuiția mea că puștoaica asta știe tot ce mi s-a întîmplat, de ce nu mai scriu și din ordinul cui, și, simultan, imaginea acelei zile de 15 iunie '57, în care el, dimineața, mă dăduse afară și din noua redacție, „unde mă cuibărisem ca o năpîrcă ce sănț“ – ca seara să stea cu fetița lui și să dea drumul la Stan și Bran.